

בס"ד, י"א חשוון התשפ"ו

זבחים מ"ט – האם הנלמד חמור מהמלמד, מקור דין צפון באשם, וכללי הדרש בקודשים

שאלות:

1. שלומי פדה את הענבים של מעשר שני, האם הוא יכול להחליף את הכסף בכסף אחר?

האם הנלמד יכול להיות חמור מהמלמד? (המשך)

הגמרא ממשיכה את הדיון מסוף הדף הקודם, ומביאה מספר דוגמאות כדי לנסות להוכיח שאכן קיים מצב שבו דין "טפל" (הנלמד) חמור יותר מדין ה"עיקר" (המקור המלמד).

- **דוגמה ראשונה: מעשר שני.** מר זוטרא מביא דוגמה ממעשר שני: המעשר עצמו ("העיקר") יכול להיפדות, אבל פירות שנלקחו בכסף הפדיון ("הטפל") לא יכולים להיפדות (לדעת רבי יהודה, אלא אם כן נטמאו). זוהי לכאורה דוגמה לטפל חמור מהעיקר.
 - **הגמרא דוחה את הדוגמה:** זו לא חומרה, אלא קולא – קדושתו של ה"טפל" חלשה יותר, ולכן היא לא "תופסת" את דמי הפדיון.
 - **דוגמה שנייה: תמורה.** בהמה שהומרה בקורבן ("הטפל") חלה עליה קדושה גם אם היא בעלת מום, ואילו בהקדשה ראשונית ("העיקר") אין קדושה חלה על בעל מום. **הגמרא דוחה גם את זה:** התמורה שואבת את כוחה מהעיקר שהוא קורבן שכבר יש בו קדושת הגוף ולא מחולין; ולכן היא יותר חזקה.
 - **דוגמה שלישית: מותר הפסח.** קורבן פסח ("העיקר") פטור מסמיכה ונסכים, ואילו "מותר הפסח" (פסח שלא הוקרב) שהופך לשלמים ("הטפל") – כן חייב בהם. **הגמרא דוחה גם את זה:** מותר הפסח אינו "טפל" לפסח, אלא הופך להיות קורבן שלמים לכל דבר ועניין.
 - **מסקנה:** לאחר דחיית כל הדוגמאות, הגמרא חוזרת למסקנה שהכלל של **רבינא** נכון ("אין טפל חמור מן העיקר"), ולכן הקל וחומר של **רב אדא בר אהבה** אכן עובד: אם שחיטת חטאת בצפון מעכבת, קל וחומר ששחיטת עולה בצפון מעכבת.
- לחילופין, אפשר ללמוד מהפסוק "**בְּמִקוֹם...הַעֲלָה**" שנאמר לגבי חטאת. המילה "הַעֲלָה" מיותרת לכאורה (היה אפשר לכתוב "בצפון"). ונכתבה במספר פסוקים, אזכור העולה כאן הוא חזרה המדגישה את חשיבות מיקומה, ולכן דינה לעיכוב של העולה.

2. אפרים שחט אשם מצורע בדרום העזרה, האם הקורבן פסול?

המקור לשחיטת אשם בצפון

הגמרא עוברת לדון בקורבן אשם, ומבררת את המקור לכך שגם הוא טעון שחיטה וקבלה בצפון.

○ המקור למצווה:

- **שחיטה:** מהפסוק "**בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאֲשָׁם**" (ויקרא ז', ב').
- **קבלה:** לומדים זאת מהמשך הפסוק, "**יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאֲשָׁם וְאֶת דָּמוֹ יִזְרְקוּ**", כאילו נאמר שגם את דמו (בקבלה) יש לעשות באותו מקום של השחיטה. ומהמילה המיותרת "**וְאֶת**", לומדים שגם הכהן המקבל צריך להיות בצפון.

הגמרא שואלת מה המקור לכך שהדין מעכב.

- **תשובה ראשונית:** מפסוק נוסף שנכתב באשם מצורע, "**וְנִשְׁחַט אֶת הַכֶּבֶשׂ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת הַחֲטָאת וְאֶת הָעֹלָה... כִּי כַחֲטַאת הָאֲשָׁם הוּא**" (ויקרא י"ד, י"ג). כפילות הדין גם באשם מצורע מלמדת על עיכוב.
- **הגמרא מקשה** שהפסוק הזה נדרש למטרה אחרת. אשם מצורע הוא מקרה של "**דָּבָר שֶׁהִיָּה בְּכָלֵל וַיֵּצֵא לְדוֹן בְּדָבָר הַחֲדָשׁ**" (מתן דם על הבהונות), ועל פי הכלל, "**אִי אַתָּה רִשְׁאֵי לְהַחְזִירוֹ לְכָלֵלוֹ עַד שִׁיחְזִירוּנוּ הַכְּתוּב לְכָלֵלוֹ בְּפִירוּשׁ**". לכן, החלק הראשון של הפסוק ("ושחט את הכבש...") בא להחזיר אותו לכלל לגבי שחיטה בצפון, והחלק השני ("כי כחטאת האשם...") בא להחזיר אותו לגבי מתן דמים על המזבח. אם ככה, הפסוק לא פנוי ללמד על עיכוב.
- **הגמרא שואלת:** אם ככה, למה התורה צריכה לכתוב את דין הצפון גם באשם רגיל וגם באשם מצורע? היה מספיק לכתוב רק באשם מצורע, והיינו לומדים ממנו לכל האשמות. אלא שיש גם דעה, ש"דבר שיצא ללמד" אינו יכול לחזור וללמד על הכלל שממנו יצא. לכן, הגמרא מסכמת שהמשפט "**כִּי כַחֲטַאת הָאֲשָׁם הוּא**" לבדו מספיק כדי להחזיר את אשם המצורע לכלל דיני האשם (גם צפון וגם מתן דמים). ולכן, החלק הראשון של הפסוק, "**וְנִשְׁחַט אֶת הַכֶּבֶשׂ..."**, הוא מיותר, ובא ללמד שהדין של צפון הוא לעיכוב בכל האשמות.

3. דבר שנלמד בהיקש למשל לקורבן שלמים יכול ללמד הלאה בהיקש לנושא אחר כמו קורבן בכור?

כללי הלימוד בקודשים: "דבר הלמד בהיקש"

בעקבות הדיון הקודם, שבו אשם מצורע הושווה גם לחטאת וגם לעולה, הגמרא נכנסת לסוגיה עקרונית בכללי הדרשות, ומבררת האם וכיצד ניתן ללמוד דינים חדשים מדינים שכבר נלמדו בעצמם מדרשה.

- **דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש:** הגמרא קובעת את הכלל הזה ומביאה לו שתי הוכחות:

1. **הוכחת רבינא:** הגמרא שואלת למה התורה הקישה את אשם המצורע גם לחטאת וגם לעולה. **ומתרצת:** אי אפשר היה להיקש אותו רק לחטאת, כי "דבר הלמד בהיקש לא חוזר ומלמד בהיקש".

הגמרא ממשיכה ושואלת: אם ככה, למה לא היקשנו אותו רק לעולה? **ומתרצת:** אם היינו מקישים אותו רק לעולה, היינו חושבים שבדרך כלל הכלל הוא ש"דבר הלמד בהיקש כן חוזר ומלמד בהיקש", ורק במקרה הזה היקשנו לעולה כי היא ה"עיקר". לכן, בזה שהתורה היקשה לשניהם, היא לימדה אותנו את הכלל העקרוני ש"דבר הלמד בהיקש לא חוזר ומלמד בהיקש".

2. **הוכחת רבא:** הוא לומד את הכלל מהפסוק "**כְּאֲשֶׁר יוֹרֵם מִשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים**" שנאמר בפר כהן משיח. **הגמרא שואלת:** למה צריך את ההיקש הזה, הרי כל האימורים כבר מפורטים בפר כהן משיח בעצמו? **ומתרצת:** הלימוד נדרש כדי שפר העלם דבר של ציבור יוכל ללמד הלאה את דיני האימורים לשעירי עבודה זרה. מכיוון שפר העלם

דבר בעצמו למד את דיניו מפר כהן משיח בהיקש, הוא לא יכול לחזור וללמד בהיקש נוסף בגלל הכלל שלנו.

לכן, הפסוק המיותר "כְּאִשֶּׁר יוֹרֵם" הופך את הדין בפר העלם דבר לדין שנחשב כאילו "נכתב בגופו", ומכאן הוא יכול ללמד הלאה. **הגמרא מקשה**: למה התורה לא כתבה את הדין ישירות בפר העלם דבר? **ומתרצת**: אילו עשתה זאת, היינו חושבים שבדרך כלל "דבר הלמד בהיקש כן חוזר ומלמד בהיקש", ושהתורה רק בחרה לכתוב את זה במפורש כי "נוח לה יותר". הדרך העקיפה שבה התורה נקטה מוכיחה את קיומו של הכלל.

אחרי שלמדנו שדבר הלמד בהיקש לא חוזר ומלמד בהיקש, הגמרא בודקת אפשרויות נוספות בהמשך הדף הזה ובדף הבא על לימודים חוזרים בכל מיני אופנים: האם דבר שנלמד באופן אחד יכול להעביר את הלימוד הלאה באותו אופן או באופן אחר.

◦ האם דבר הלמד בהיקש, מלמד בגזירה שווה?

1. **הוכחה מצרעת בגדים: רבי נתן בן אבטולמוס** לומד דין פריחה בצרעת בגדים בגזירה שווה ("קרחת וגבחת") מצרעת הראש, ודין צרעת הראש עצמו נלמד בהיקש מצרעת הגוף. זו לכאורה הוכחה שכן ניתן ללמוד כך.
2. **דחיית רבי יוחנן: רבי יוחנן** דוחה את ההוכחה וקובע כלל: "שבכל התורה כולה לומדים 'למד מלמד', **חוץ מן הקודשים**". ההוכחה שלו: שאילו בקודשים היה ניתן ללמוד בגזירה שווה מדין שנלמד בהיקש, התורה לא הייתה צריכה לכתוב במפורש דין צפון באשם. היינו יכולים ללמוד אותו מחטאת (שלמדה מעולה) בגזירה שווה של "קדש קדשים" (וזו גזירה שווה מופנה שאי אפשר לפרוך אותה). מכיוון שהתורה כן כתבה את דין צפון באשם, סימן שבקודשים הכלל הזה לא עובד.

בסוף הדף הגמרא מזכירה את השיטה של **התנא דבי רבי ישמעאל**, שלפיה דבר הלמד מהיקש כן חוזר ומלמד בקל וחומר. כפי שראינו בדף מ"א, שלשיטתו, שעירי עבודה זרה, שלומדים את דיניהם בהיקש מפר כהן משיח, יכולים לחזור וללמד בקל וחומר על שעיר יום הכיפורים את דיני "את בדם וטבילה".